

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ З ІНОЗЕМНИХ МОВ

Стаття розглядає питання формування комунікативної іношомовної компетенції у студентів немовних факультетів. Охарактеризовано поняття та складові комунікативної іношомовної компетенції, що є необхідними у професійній діяльності фахівця. Наголошено на важливості навчання читання з розумінням фахових текстів для формування іношомовної комунікативної компетенції. Розвиток іношомовної комунікативної компетенції студента потребує використання комунікативного підходу до навчання, що включає інтерактивні методи навчання. Важливим і актуальним залишається принцип особистісно-орієнтованого викладання іноземної мови з об'єктивним врахуванням особливостей засвоєння матеріалу кожним студентом для створення у групі сприятливого навчального середовища.

Ключові слова: комунікативна іношомовна компетенція, мовна здатність, мовна активність, соціокультурна компетенція, загально-навчальна компетенція, рецептивні види мовленнєвої компетенції, особистісно-орієнтоване викладання, сприятливе навчальне середовище.

Глобалізація як реальність XXI ст., сформована все більш інтегрованою світовою економікою, появою нових інформаційно-комунікаційних технологій, появою міжнародної мережі знань та значною роллю іноземних мов, а особливо – англійської. Зрозуміло, що вона справляє величезний вплив на вищу освіту. Тому сьогодні однією із головних цілей освіти є формування у студента такої професійної компетентності, до структури якої була б органічно інтегрована іношомовна складова як інструмент у діалозі культур і цивілізацій сучасного світу. Метою освіти є взаємопов'язаний комунікативний і соціокультурний розвиток студентів засобами іноземної мови для підготовки їх до міжкультурного та мультикультурного спілкування у різноманітних сферах діяльності. А головними завданнями викладача, як фасилітатора, є створення сприятливого для навчання та мотиваційного середовища для студентів.

Тому у процесі вивчення іноземної мови викладачу головну увагу слід звернути на розвиток комунікативно-когнітивних умінь студентів та мотивовано організувати навчально-пізнавальну, інформаційно-комунікативну, рефлексивну діяльність: від постановки цілей до отримання і оцінювання результатів.

Існує багато визначень терміну "іношомовна компетентність" у цілому ряді гуманітарних наук (філософії, педагогіки, психології, соціології тощо), та появу цього терміна пов'язують із іменем відомого зарубіжного вченого Н. Хомського. У його концепції вивчення мов зустрічаємо такі поняття: як: "граматична компетентність" (grammar competence), "мовна здатність" (linguistic competence), "мовне застосування" (language use), "мовна активність" (linguistic performance) [6].

Науковець С. Савінсон визначає комунікативну компетентність як здатність функціонувати у реальних умовах спілкування, тобто в динамічному обміні інформацією, де лінгвістична компетенція повинна пристосовуватися до прийому обширної інформації як лінгвістичного, так і паралінгвістичного характеру [7].

Проаналізувавши погляди багатьох вчених-спеціалістів із даної теми, а саме: І. Баценко, Г. Богін, В. Берман, А. Вербицький, Т. Вольфовська, Н. Гез, В. Гнаткевич, Г. Гринюк, В. Ключко, О. Коваленко, Т. Костюкова, В. Коростильов, М. Куріч, Е. Мірошніченко, Ю. Пассов, М. Полат, Прадівляний, Н. Проценко, І. Смольяннікова, О. Тарнопольський, R. Ellis, I. Nation, N. Schmitt, W. Widdowson ми можемо охарактеризувати іношомовну комунікативну компетентність студентів немовних факультетів як здатність майбутнього спеціаліста: 1) реалізовувати знання як професійні (професійна діяльність) і лінгвістичні (граматика, фонетика, лексика), а також іношомовні комунікативні вміння (здійснювати ефективне спілкування); 2) виховувати такі якості, як: комунікативність, толерантність та здатність до подолання психологічного бар'єру під час іношомовного спілкування.

Метою статті є виокремити головні елементи комунікативної іношомовної компетенції та розглянути дієві методи її формування у студентів, оскільки професійне іношомовне спілкування є складовою професійної компетентності конкурентоспроможного мобільного фахівця у глобальному світі.

Згідно із О. Коваленко формування у студентів умінь і навичок іношомовного спілкування передбачає досягнення ними такого рівня комунікативної компетенції, який би був достатнім для

здійснення спілкування у певних комунікативних сферах, тобто формування здатності та готовності спілкуватися в чотирьох його видах: аудіювання, читання, говоріння, письмо. Для досягнення цієї мети викладачам допоможе застосування ефективних інтерактивних методів викладання [3, с. 21-22].

Щодо організаційних форм роботи, то слід наголосити на тому, що крім традиційно популярних індивідуальних та фронтальних необхідно ширше використовувати групову та парну роботу, що потребують організаційних навичок від викладача та спонукають студентів до самореалізації та покращують їхню мотивацію до вивчення предмету при комунікативно орієнтованому навчанні.

Метою викладача має бути створення мотиваційного середовища для студентів у процесі вивчення іноземної мови, де важливо є застосовувати такі принципи:

1. Принцип функціонального підходу до вивченні іноземної мови. У цьому підході, який є основний, комунікативність, як основна функція, формується та краще удосконалюється як у лінгвістичному, так і у концептуально-тематичному спрямуванні.

2. Принцип неперервності та послідовності у відборі матеріалу. Цей принцип забезпечує органічний зв'язок між лінгвістичним та тематичним змістом навчального матеріалу.

3. Принцип доступності у викладі програмного матеріалу для ефективного засвоєння його змісту із урахуванням проблемного навчання, педагогічного підходу та оцінювання.

4. Принцип спіралеподібної прогресивності, що тісно пов'язаний з принципом доступності, завдяки якому освоєння нового тематичного та лексичного змісту відбувається на основі уже здобутих знань при поступовому ускладненні і програмного матеріалу, і завдань до текстів та використанні різноманітних форм оцінювання.

5. Принцип особистісно-орієнтованого підходу до викладання іноземних мов з об'єктивним урахуванням особливостей засвоєння матеріалу кожним студентом, оскільки не всі студенти однаково сприймають та швидко й ефективно опрацьовують новий матеріал [3, с. 20-21].

6. Принцип інтерактивності та інтеграції для удосконалення рецептивних видів мовленнєвої компетенції (аудіювання та читання) має також комунікативний характер. Опрацюванню тексту передуює робота з активізації життєвого, мовного і мовленнєвого досвіду студентів, із залученням їх до обміркування змісту цього тексту. Після перевірки розуміння тексту викладач працює в напрямку інтеграції змісту або проблем тексту до комунікативного контексту всього заняття.

Отже, перехід від догматичного, статистичного до нормативного, розвиваючого навчання надає викладачеві гнучкості та можливості творчої складової у процесі викладання предмету та створення підручника [3, с. 20-21].

Узагальнивши погляди вище вказаних дослідників, ми погоджуємося, що ключовими складовими комунікативної компетенції, необхідними у професійній діяльності фахівця є:

1) мовленнєва компетенція, що забезпечує вироблення і вдосконалення вмінь та навичок в усіх видах мовленнєвої діяльності (аудіюванні, читанні, говорінні, письмі);

2) мовна компетенція, що виявляється у засвоєнні студентами системних знань про мову як засіб вираження думок і почуттів людини та формування мовних умінь і навичок;

3) соціокультурна компетенція – це засвоєння культурних і духовних цінностей свого та інших народів, які сприяють естетичному і морально-естетичному розвитку;

4) загально-навчальна компетенція – це формування загально навчальних умінь і навичок студентів, опанування стратегій, що визначають мовленнєву діяльність, передусім спрямовану на вирішення навчальних завдань і розв'язання життєвих проблем.

Гринюк Г.А. та Семенчук Ю.О. окремо виділяють лексичну компетенцію і визначають три етапи у процесу її формування:

1) семантизації лексичних одиниць та створення орієнтовної основи для наступного формування лексичних навичок;

2) автоматизації дій студентів з лексикою на рівні слова, та словосполучення;

3) етап автоматизації дій студентів з лексичними одиницями на текстовому рівні [1, с. 14-16].

Як зазначає Вольфовська Т.О., дотримання етапів формування лексичної компетенції створює сприятливі передумови для свідомого засвоєння студентами іншомовної лексики як при обговоренні текстів фахового спрямування, так і при розігруванні навчальних комунікативних ситуацій. А застосування інтерактивних методів навчання на кожному етапі підвищує ефективність та результативність навчання [1, с. 14-16].

Читання іноземною мовою як комунікативне вміння та засіб спілкування є важливим видом мовленнєвої діяльності та більш розповсюдженим способом іншомовної комунікації, яким студенти ВНЗ повинні оволодіти згідно з вимогами програми з іноземних мов.

Надзвичайно актуальним є навчання читання з розумінням фахових текстів (в тому числі автентичних) для формування іншомовної комунікативної компетенції у майбутніх спеціалістів у різних галузях науки.

Як відомо, традиційне читання не дає змоги охопити всю потрібну інформацію, оскільки читач не може швидко виокремити її. Ось чому для набуття вміння швидко орієнтуватись у величезному потоці інформації слід навчитись швидкого читання.

Навчання читання є складним і довготривалим процесом, у якому розрізняють три основні етапи:

- 1) розвиток навичок техніки читання;
- 2) ознайомлювальне читання;
- 3) вивчаюче та переглядове читання.

На першому етапі сформовані автоматизми розпізнавання букв, буквосполучень та графічних образів цілих слів, словосполучень згодом складають основу навичок швидкого читання.

На другому етапі студенти вміють швидко читати вголос і про себе з розумінням основного змісту та найбільш суттєвих деталей. Отже, ознайомлювальне читання – це читання з розумінням основного змісту тексту.

На третьому етапі навчання читання студенти вміють читати текст з повним його розумінням та критичним осмисленням інформації з тексту. А переглядове читання – це швидше читання з пошуку необхідної інформації чи інформації, яка цікавить.

На кожному етапі навчання читання студенти повинні виконувати багато вправ різного типу, що дасть змогу ефективно засвоїти не тільки лексичні одиниці до теми та вміло застосовувати їх на практиці, а й використовуючи здобуту інформацію з тексту. Це допоможе опанувати швидку техніку читання будь-яких текстів та оригінальних текстів за фахом зокрема. Важливо також, щоб тексти для читання були інформативні та цікаві студентам.

Тому викладачеві слід добирати навчальний матеріал таким чином, щоб кожна тема з його циклу доповнювала попередню і відносно змісту, і лексичного матеріалу, а також містила комплекс лексичних завдань і описового характеру, і творчого, і тести різного виду. Завдання з кожної теми урізноманітнюють способи опрацювання лексики та дозволяють у порівняно короткий термін проконтролювати рівень сформованості мовленнєвих навичок і вмінь студентів та подальшого їх розвитку і застосування на практиці.

Навчання мовлення відбувається у процесі презентації та відпрацювання нового лексичного матеріалу, в основному у формі діалогу чи полілогу, які розвивають вміння швидкого і точного висловлювання студентів.

Основним завданням навчання діалогічного мовлення є спонтанне говоріння студентів, яке базується на попередньому опрацюванні комунікативних одиниць на рівні діалогічної єдності, мікродіалогу і самостійного діалогу. Для цього слід перейти від традиційного методу активного навчання іноземної мови до комунікативного з використанням інтерактивних методів навчання та інноваційних технологій на заняттях іноземної мови для швидкого засвоєння великої кількості нового матеріалу. Це – методи, що стимулюють студентів до творчої, продуктивної праці, викликають прагнення до активних дій, спілкування і висловлювання власних думок англійською мовою.

Інтерактивність у навчанні можна пояснити як здатність до взаємодії, навчання у режимі бесіди, діалогу, дій, тому доцільно на занятті включати роботу з презентації вивченого окремого матеріалу, розігрування діалогів, історій та сценки. Отже, інтерактивним можна назвати метод, в якому той, хто навчається, є учасником, а не лише слухачем чи спостерігачем.

Інтерактивні методи ділять на дві групи, де: 1) однією із сторін виступає викладач і 2) спілкування відбувається між студентами. Щодо першої групи, то тут викладач може застосовувати бесіди, дискусії, проблемні лекції, семінари-обговорення, семінари "питання – відповідь", дискусії із провокаційними запитаннями, консультації. До другої групи належать бесіди, дискусії, круглі столи, "мозковий штурм", групове вирішення конкретних ситуацій, ділові, рольові та дидактичні ігри, бізнес-симуляції, проектні презентації, інтернет-пошук фахової інформації, парні інтерв'ю, обмін думками тощо.

На етапі актуалізації опорних знань можна використовувати такі методи, як: "Ланцюжок", "Пінг-понг" і побудова асоціативного куща, "мозковий штурм", "Так-ні", використання сигнальних карток. Такі методи можна використовувати й при вивченні нового лексичного матеріалу.

Оскільки в основі інтерактивних методів навчання лежить спілкування, вони сприяють інтенсифікації та оптимізації навчального процесу, під час якого студенти мають змогу:

- 1) аналізувати навчальну інформацію та творчо підходити до засвоєння навчального матеріалу;
- 2) формувати власну думку, правильно її висловлювати, доводити власну точку зору, аргументувати й дискутувати;
- 3) моделювати власний соціальний досвід через включення в різні життєві ситуації;
- 4) розвивати навички творчої та проектної діяльності, самостійної роботи.

Для розвитку письмових навичок слід пропонувати для виконання студентами різного виду вправи: здійснити короткий виклад змісту прочитаного, написання слів за заданими літерами, завдання на підстановку, відповіді на запитання щодо змісту тексту, складання запитань, переклад речень з української англійською мовою тощо.

Важливо є змінити відношення і до оцінювання: його слід розглядати не як покарання студентів, а як показник особистого розвитку та досягнень, оскільки мотивація, позитивне ставлення до виконання досягаються і ефективним оцінюванням.

Серед способів оцінювання, які найчастіше використовуються при інтерактивному навчанні, можна виділити такі:

- 1) експрес-опитування – стислі письмові або усні відповіді;
- 2) тест – завдання, до кожного з яких пропонується 3-4 варіанти відповідей, а студенти повинні вибрати одну правильну;
- 3) самостійна або контрольна робота;
- 4) виконання проектних робіт студентами;
- 5) спостереження – оцінювання студента під час роботи в групі;
- 6) самооцінка, оцінка в парах.

Отже, для проведення занять, метою яких є удосконалення іншомовної комунікативної компетенції студентів, викладачу слід підбирати сучасний цікавий та актуальний матеріал професійного спрямування, що забезпечує практичною інформацією для розвитку загальних та спеціальних фахових усних і письмових комунікативних навичок. Усі тексти повинні супроводжуватися завданнями різного виду, що спрямовані на контроль розуміння прочитаного, поповнення лексичного запасу та практичне його застосування.

Формування іншомовної комунікативної компетенції може бути досягнуто лише при максимальній ефективності навчального процесу, що досягається за допомогою застосування сучасних інформаційних технологій. Вони дають можливість отримати мовне середовище у навчальних умовах, що сприяє практичному оволодінню іноземною мовою та дозволяють задіяти чотири основних види мовленнєвої діяльності (аудіювання, мовлення, читання, письмо). Викладачу доцільно застосовувати мультимедійні засоби та поряд з підручниками і посібниками автоматизовані навчальні курси з іноземних мов ("Read'n Rol", "How to Read in the Content Areas", "Compu-Read", "Language", "TripplePlay Plus", "TripplePlay Englis", "English for Communication", "Learn to Speak English" та ін.), які є мультимедійними продуктами, а також електронні словники, енциклопедії тощо. Впровадження Інтернет-ресурсів як засобу навчання іноземної мови стає все більш актуальним сьогодні для викладачів, оскільки вони мають інтерактивний характер.

У зв'язку із процесом інформатизації навчання слід застосовувати інформаційно-комунікативні технології (мультимедійні та комп'ютерні технології) у вивченні іноземних мов, комунікативно-мовленнєвого і когнітивного розвитку студентів, розвитку їхніх творчих можливостей і здібностей та створення умов для самоосвіти, участі у проектній діяльності, організації і проведенні навчально-пошукової роботи. Різні види навчальної роботи збагатять студентів реальним досвідом міжкультурного спілкування іноземною мовою у віртуальному просторі.

Приходимо до висновку, що набуття іншомовної професійно спрямованої компетентності дозволить майбутньому фахівцеві виконувати різні види робіт з оригінальною літературою зі спеціальності, а саме: розуміти зміст, вміти отримати необхідну інформацію, перекласти або реферувати необхідний матеріал; мати навички діалогічного мовлення, а також володіти зв'язним монологічним мовленням на рівні як самостійно підготовленого, так і непередготовленого висловлювання, розуміти діалогічне та монологічне мовлення в межах вивченого матеріалу; володіти навичками як усного, так і письмового перекладу; вміти стисло та точно висловлювати думки обома мовами; вміти використовувати засоби сучасних інформаційних технологій під час спілкування та передачі інформації, тобто – оволодіти іншомовною комунікативною компетенцією для професійних цілей, оскільки метою навчання іноземної мови є формування у студентів комунікативної компетенції, яка передбачає вміння використовувати іноземну мову як засіб спілкування у різноманітних сферах життя, а головним чином – у професійній сфері, адже головним викликом сучасності є здобуття разом із професійними навичками і вміння спілкуватися іноземною мовою.

Використані джерела

1. Вольфовська Т.О. Комунікативна компетентність молоді як одна з передумов досягнення життєвої мети / Т.О. Вольфовська // Шлях освіти. – 2001. – № 3. – С. 13 – 16.
2. Ключко В.І. Формування професійно спрямованої іншомовної компетентності фахівців технічних та економічних спеціальностей засобами сучасних інформаційних технологій: Монографія/ В.І. Ключко, М.Г. Прадівляний. – Вінниця: ВНТУ, 2009. – 186 с.
3. Коваленко О. Концептуальні зміни у викладанні іноземних мов у контексті трансформацій іншомовної освіти / О. Коваленко// Іноземні мови в навчальних закладах. – № 2 (4). – 2003. – 192 с. (С. 20-23).
4. Методичні рекомендації щодо вивчення іноземних мов // Іноземні мови в навчальних закладах. – № 3 (19). – 2006. – 128 с. (С. 6-8)

5. Проценко Н.В. Навчання студентів швидкого читання автентичних фахових текстів для формування іншомовної комунікативної компетенції / Н.В. Проценко // Сучасні напрями викладання гуманітарних дисциплін у середніх та вищих навчальних закладах: мова, література, історія: матеріали III Міжнар.наук. конф., 23-24 квіт. 2013 р., Горлівка. – Горлівка: Вид-во ГПМ ДВНЗ "ДДПУ", 2013. – Ч. 2. – 248 с. (С. 188-190).
6. Измайлова О.А. Формування іншомовної комунікативної компетенції як структурного компоненту комунікативної культури студентів мовних ВНЗ [Електронний ресурс] / Измайлова О. А. // Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти. – 2010. – Вип.17. – С. 67 – 68. – Режим доступу: <http://www-center.univer.kharkov.ua/vestnik/full/177.pdf>
7. Сікорська Л. Проблеми формування іншомовної компетентності майбутніх менеджерів [Електронний ресурс] / Л. Сікорська, Т. Хоменко // Вища школа: гуманізація навчально-виховного процесу. – 2012. – Вип. LIX. – X. II. – С. 45. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Gnvp/2012_59_2/6.pdf

Smolikevych N.

METHODS OF FORMING PROFESSIONAL COMMUNICATIVE COMPETENCE IN FOREIGN LANGUAGES

The article examines the formation of foreign language communicative competence of students in non-language faculties. Concepts and components of communicative foreign language competence, which are necessary in the professional career, are characterized. The importance of learning to read with understanding specialized texts for the formation of foreign language communicative competence is emphasized. The development of foreign language communicative competence of the student needs to use the communicative approach to learning, including interactive teaching methods. The principle of learner-oriented teaching of a foreign language continues to be important and actual with the consideration of the each student's learning capacity for creating favorable learning environment in the group.

The teacher's goal is to create a motivational environment for students in the process of learning a foreign language, which is important in application of such principles as: the principle of functional approach to learning a foreign language, the principle of continuity and consistency in the selection of material, the principle of adequacy of the program material, the principle of spiral-form progress, principle of learner-centered approach in teaching foreign languages, the principle of interactivity and integration.

Since the basis of interactive learning methods is communication, they contribute to the intensification and optimization of the educational process, during which the students can analyze educational information and develop creative approach to learning, express their own opinions properly, acquire own social experience through the participation in various imagine situations; develop skills in design work, self-studying process, and so on.

Formation of communicative competence in a foreign language can be achieved only in the very efficient training process, in which modern information technologies are used for development of students' communicative and cognitive abilities develop their creative capacities and abilities and favorable conditions are created for self-education. Various training activities also enrich the students' real experience of intercultural communication in a foreign language in the virtual space at practical classes.

Students' communicative competence is very important nowadays that provides the ability to use a foreign language as a means of communication in various spheres of life, and especially – in the professional field, because the today's main challenge is to develop professional skills together with the ability to communicate in a foreign language.

Key words: *foreign language communicative competence, linguistic competence, linguistic performance, socio-cultural competence, general academic competence, receptive types of speech competence, learner-oriented teaching, favorable learning environment.*

Стаття надійшла до редакції 31.10.2016 р.